

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի Ր Ե Ք Ի Ր

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Տարեկան գին կանխիկ շուրջ 100 :
Այս Լրագիրը ամեն երկուշաբթի օրերը կը հրատարակուի :
Պոչխան գուրս գալանք Լրագիրներուն փոխադրանքը տառնոցին ջրոց է :

Իր շահին համար չուր մը հրատարակել աւելցող դիտի ջնարկ տոցին 40 փարայ :
Հորատից գրոց ծանուցու մը ձրի է :
Դուրսեն եկած նամակներուն փոխադրանքը իրկողը դիտի ջնարկ :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՕԼԻՍ 19 ՅՈՒՆԻՍ

— Երկուշաբթի օրը յունիս 12, ժամ վեց ու կէսին ատենները հեռուէն թնդանօգի ձայներ մայրաքաղաքիս բնակչաց տեսնեցին վեհափառ և առատագուծ ինքնակալին վերադարձը : Իսկոյն ծու վեղերքը ամէն կողմ մարդոցմով, և ծովուն երեսը նաւակներով լեցուեցաւ : ամէն մարդ լիափրօտ ուրախութենէն կ'ուզէր իրեն ինչքէն արջայ, արջային վարդապետը բարեւ — Եղբի ձայնը համայնից սիրելի ինքնակալին ականջը հասցունել : բայց թնդաւ նօզներուն ձայնը, որ մէկ ժամէն աւելի բռնեց : ծովեղերքը գեղեցիկ կարգով շարուող զինուորական խումբերուն այլ և այլ տեղերէն հնչեցուցած երաժշտական նուագին, կոստանդնուպոլիս բնաւ կող ամէն աղքատ երաժշտութիւն սորվող տղոց քաղցրաձայն նուագը, որ սամաթիայէն մինչև չորաղանի կայսերական պալատը լայնի և լարու պայի ծովեղերքը շարուած, կ'երգէին : Բայր աղջ գայ կրօնական և քաղաքական մեծերը, իրենց հանդիսի գլխատներովը նոյնպէս ծովեղը շարուած տեսնելու և լսելու բան մըն էր : Վեհափառ ինքնակալին հաճութեան նշանն ալ յայտնի կ'երեւէր նաւէն : Ինքնակալին գարուն համար թեպէտ կառավարութեան կողմէն յառուի հրաման մը չեղաւ հանդէս բնելու, բայց ամէն ազգի մարդիկ, մեծազոր տէրութեան հպատակ չեղողները անգամ,

ամէն մարդ իր տանն առաջը ինքնակամ ճրագաւ վառութիւն ըրաւ : Կայսերական պալատին առաջն ալ գեղեցիկ և փառաւոր հրախաղութեան հանդէս (ֆիշէնկ) եղաւ :

— Իրագրոյն նախընթաց թիւերուն մէկուն մէջը պատմեցինք որ մեծազոր տէրութիւն ծովային գիտուէ կրթութիւն կատարելագործելու համար երեք նաւ հանեց որ հեռաւոր ծովերը պտղաւն, և մինչեւ Ռիկիանոս ելնէն : Այս նաւերըս երբ որ Սաւանիա կղզին առաջը հասան և երկաթ նետեցին, Սաւանիայի Քալէարի քաղաքին զինուորական հրամանատարը ֆալկ ալլաի նաւուն հրաժանատար լին պէջին և ուրիշ անոր հետ գտնուած երեւելի անձանց մէկ փառաւոր հացկերայթ մը տուաւ, որ տեղ կողոյն երեւելի մարդիկներն ալ հրաւիրուած էին : Կերակուրի ատեն քանի որ առիթ եղաւ նէ՝ Քալէարիի զինուորական հրամանատարը վեհափառ ինքնակալին և օսմանեան մեծազոր տէրութեանը համար, և յարգապատիւ լին պէջը Սաւանիայի թագաւորին և տէրութեանը համար բարեմաղթութիւններ կ'ընէին :

Նոյն իրիկունը յարգապատիւ լին պէջը կողոյն երեւելիները նաւը հրաւիրեց, և անոնք բերելու համար չորս մակոյկ խրկեց : որոց ցամաքը մօտենալը Քալէարիէն թնդանօգով բարեւեցին : Երկուշաբթի օրը անուշեղեններով և արձով և ուրիշ պատշաճաւոր բաներով պատիւ ընէլէն ետքը յարգապատիւ լին պէջի հրախաղութեան փառաւոր հանդէս մըն ալ ցուցուց գեղեցիկ ճարտարութեամբ շինուած ֆիշէնկերով և մէխայիներով, և այլն : Գիշերը եփ աղէկ անցած էր, երբ որ Քալէարիէն եկողները տեղերնին դարձան, և հանդէսը վերջացաւ :

— Սեծազոր տէրութիւնը տուն վարձով տալու

կամ բռնելու մարդոց համար քանի մը օգտակար կարգադրութիւններ ըրաւ, որ ասոնք են :

1. Սէկ մարդ մը թէ հաղաղ և թէ խանի մէջ սենեակ վարձելու ըլլայ նէ՝ վարձքով բռնող մարդուն բարուց աղէկութեանը համար երաշխաւոր մը առնելու է :

2. Թէ որ մէկը վարձքով բռնէ, և այն խանութիւնը քովը կամ վրան գիշերուան պառկելու համար յատկացած սենեակ չունի նէ, այն մարդը երաշխաւոր ունենայ ալ նէ, այն խանութիւնը գիշեր պիտի չի կրնայ մնալ : Թէ որ սենեակ ունի նէ՝ խանութիւնը պիտի չի մինակ այն սենեակը պիտի պառկի : և հիւրի անուամբ անձանց և ստար մարդիկ գիշերը իւր սենեակը չի պառկեցնելու երաշխաւոր պիտի տայ :

3. Երբեմն մէկը քանի մը սենեակներով հաղաղ մը կը վարձէ, և ինքը ետքը այն սենեակները ուրիշ մարդոց վարձքով կուտայ : Երանկ ստացուած քի տէր չեղող մարդոց ձեռքէն տեղ վարձողներն ալ երաշխաւոր տալու կը պարտաւորին :

4. Երաշխաւոր եղողները թէ մեծազոր տէրութեան հպատակ և թէ ուրիշ տէրութեանց մարդոցմը ըլլան, վատահոլութեան արժանի մարդիկ ըլլալու են, և թէ որ գէշութիւն մը ըլլայ նէ՝ երաշխաւորն ալ բռն յանցաւորին հետ մէկ տեղ յանցաւոր պիտի սեպուի :

Այս կարգադրութիւններս մեծազոր տէրութիւն պէտք եղած տեղերը ծանուցանելէն զատ՝ Եւրոպայի և ուրիշ տէրութեանց կողմերէն Կոստանդնուպոլիս նստող զեպագաններուն ալ իմացուց, որ ամէն կողմէն միօրինակ կերպով բռնուի : որովհետեւ հասարակաց ապահովութեանը և հանգստութեանը համար հաստատուած կանոններ են :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԻՒՐԱՆԴԱՆՈՑ

ՀԻՒՐԱՆԴԱՆՈՑԱՅ ՎՐԱՅ ՀԱՄԱՌՈՏ

ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

Հարոնախ-Իիսն և վերջ :

Հատ հիւանդանոց կամ անկեղանց շինելու պէտք տանաւորութիւնը թեպէտ շատ տեղ շատ ու քիչ հասկըցուէր էր : բայց առաւել եւս հասկըցուէր ցաւ և հաստատուեցաւ, երբ բարոտութիւնը ժանտախտը և սուրբ լիտոնեան հուր ըսուած հիւանդութիւնը սկըսան ճարակել : Այս հիւանդութիւնները առաջ ալ կային կը կարծուի : բայց սարսափելի կոտորածի ատեն այնչափ վախցուցին հասարակութիւնը, այնչափ ցիր ու ցան ըլին ժողովուրդը, որ գրեթէ խաղաղութիւնը վերջաւ բուրդովին : Մէն մէկ մարդ հաղիւ ինքը զինքը կըր նար հոգար, որով խեղճ տկար ծեր անտաւորները, և մանաւանդ այս սոսկալի հիւանդութիւններէն բռնուողները գրեթէ երեսի վրայ մնացեր էին : Եւս ասոնց օգնութիւն ընելու համար, թագաւորները թագուհիները իշխանները հարուստները և եկեղեցականները արժանագով մարդասիրութեամբ վառեալ, սկըսան զատ զատ հիւանդա-

նոց և անկեղանոց շինել, և անխնամ խեղճերը մը խիթարել : Գաղղիայի Ը. Լուսովիկոս թագաւորը քան հազար ոսկի թողուց կոտակա՝ Գաղղիայ երկու հարիւր հիւանդանոցներուն համար, և տաւ սը հազար ոսկի ալ երկու հարիւր բարոտանոցներուն համար : Այս թագաւորին համար կ'ըսեն, թէ շատ անգամ ինքը իր ձեռքով գեղ կ'ընէր հիւանդաւոր : Այլեքը կամը քանի մը հիւանդանոց շինեց, և ասոնցմէ զատ բարոտանոցներ ալ հաստատուց : Դռանքֆօգի մէջ և այլ տեղուանք : Ի թուտ կանին 1092, Եւրոպայէմայ մէջ միաբանութիւններ հաստատուեցան սուրբ Սարիամայ և սուրբ Գաղղիայ միաբանութիւն անուններով, որոնց գործը ուրիշ բան չէր թէ՛ ոչ ուխտաւոր հիւանդները հոգալ դարմանել : Եւրոպայէմայ երկու երեքտաւանները գարեւորն ատենները սուրբ Օգոստինոսեան միաբանութիւն անունով այնչափ մարդիկ ելան արք և կանայք առ հասարակ, որ կըր նամք ըսել Եւրոպայի գրեթէ ամէն տեղը լեցուցին կերպ կերպ հիւանդանոցներով, որոնց ոմանքը բարոտաց համար էին, ոմանքը՝ ժանտախտ բռնուողներուն համար, ոմանքը՝ հայր ու մայր չունեցող երեխայից համար, և այլն : Հիւանդ նաւ յող անձինքը արք և կանայք բնաւ վարձ չէին առնէր, բայց և այնպէս ամենայն սիրով և անդուհոգաճութեամբ կ'աշխատէին : Երանկ օրինակներ խիստ շատ կը գտնամք միջին դարուն ատենները, որ մի ըստ միջին թուել երկար պիտի ըլլայ : Բարի գործն ալ շար գործին պէս հետեւող շատ կ'ունենայ, քանզի մարդս բնականապէս նմանիլ կը սիրէ : Երանի, թէ բարեգործ անձինք շատ գտնուէին ա-

մէն տեղ և ամէն ատեն, որպէս զի բարեգործութիւնը, կամ ըսա եւս ասել, միմեանց անխորաբար օգնելու հոգը և ջանքը իբր սիրահամբոյր և աննահանքի պարտք մը ըլլայ ամենուն :

Առաջ հիւանդանոցները և անկեղանոցները միայն թագաւորներու իշխաններու և հարուստներու առատաձեռնութեամբը շինուեցան և հաստատուեցան : և միայն եկեղեցականք կամ ուխտեալ անձինք կը կառավարէին թէ իրենց շինածնին, և թէ անոնց շինածները : Եւտոյ աշխարհաւ կանք ալ շինեցին, մէջերին ստակ ժողովելով : և իրենք կը կառավարէին : Այս բանը անհաճոյ երեւցաւ եկեղեցականաց : ուստի գծաւորութիւն ծագեցաւ, ընդգիծութիւններ եղան, կերպ կերպ հաւաքուցութիւններ վեր ելան, կերպ կերպ զրպարտութիւններ բարդուեցան երկու կողմէն, վերջ ջապէս անանկ եղաւ որ հիւանդանոցները և անկեղանոցները օրէ օր շատնալու տեղ սկըսան օրէ օր քիչնալ : Ի վնաս խղճալեաց : Սէկ կողմէն կը շինուէին, և միւս կողմէն կը գոցուէին : Բայց զարմանալիս աս է, որ գոցուածներէն աւելի էին բացուածները : Սարգիւթեան ծառայելու իզձը այն պէս վառած էր քրիստոնէից սրտին մէջ, որ յիշուէի ոչինչ պատճառներով իսպառ մարեմբ չունէր :

Եւրոպայի տէրութիւնները երբ տեսան, որ հակառակութիւնները ետեւէ ետեւ կը շատնան, և հիւանդանոցի ու անկեղանոցի պատճառաւ շահախորութիւնը ծուլութիւնը և մուրացկանութիւնը ամէն տեղ կը տարածին, ուղեցին առաջն առնել : ուստի իրենք ձեռք երկընցուցին հիւանդանոցաց կառավարութեան : Կերպ կերպ կանոն-

— Խառագիւղ բուժապարհանէին քովի և դիմացի քանի մի տունները և չալիքահէկէիք մեծաբոր տէրութիւնը ծախու առաւ որ պիտի վերցընէ , և տեղը մէկ ընդարձակ հրապարակ մը պիտի թողու զինուորական կրթութեան համար . որ գիւղին այն կողմերուն գեղեցկութիւն մըն ալ կ'եկեկընէ :

— Ինչպե՞ս 4 ին ելած կայսերական բարձրահը
բաման հրովարտակով մը մեծապատիւ Ստեփան փա-
շայն ՍՈՒՍՈՒԼԻ կառավարիչ անուանեցաւ :

Պրուսայու կարգադրութեան ժողովոյն նախագահ յարգապատիւ Նազիմ ֆէնտին Պօննայի բերկարգութեան ժողովոյն նախագահ եղաւ :

Կոստանդնուպօլսոյ պողոտց մաքսատան տեսուչ յարգապատիւ Նճմէտ էֆէնսին վէհափառ ինքնակալին ախոռապնոտութեան պատիւ առաւ :

Նոյն ամսւն 6 ին երաժ կայսերական բարձրա-
հրաման հրովարտակով՝ Պաշտատու նախկին տէֆ-
դէրտար յարգապատիւ Սուհամիւտ տէֆէնտին Պը-
րուսայու կարգադրութե ժողովն նախագահ ան-
ունանդաւ :

Նշյն ամսոյն 10ին ելած կայսերական բարձրա-
հրոման հրովարտակով Պէլլըրատի նախկին կու-
սակալ մեծապատիւ Հաֆըզ փաշայն Վըպրըզ կըզ-
ւոյն կառավարիչ անուանեցաւ յարգապատիւ Լ. Կ.
Թիֆ ճէնտրին տեղը :

— Ենցած շաբաթ օրը, յունիս 3. Կոստանդնուպօլսոյ մաքրատան սպարաւորները բանի մը սընտուկ գիրք բըռնեցին, երբ որ նաւավարները մաքսէն փախցընելով ցամաքը կը հանէին : Ա՛յլբերնին վէճ մը ելաւ . գիրքերը փախցընողները խելաւընին կտրելով որ պիտի չի կրնան մատուկները ուրիշ կերպով մաքրատան սպարաւորներուն ձեռքէն ազատել, ծովը նետեցին : Կը կարծուի որ գիրքերուն վրայ կ'աւաւարարէին վրայօք բան եղած սլոտի ըլլայ : Բանիկ որ չըլլայ նէ՛ . գիրքերը ծովը նետելը պատճառ չի գտնուիր :

— Սէրիֆի անուն մէկի մը համար անցածները ըսինք որ անպատեհ գրուածքներ տարածած տուե-
ներ բերնուեցաւ, և քիչ մը փախուկի պէս ըլլա-
լուն համար բանտը գրուեցաւ 'ի դգուշութիւն :
Սոստ ամենայնիւ յանցանքը առանց բնութեան
ձգելէ չէր ըլլար, դատաստանը տեսնուեցաւ, և
վճիւր եղաւ որ օսմանեան մեծապօր տէրութեան
երկրին սահմաններէն դուրս հանուի, և հետը
մինչև սահմանադրուի մարդ գրուելով վճիւր
'ի գործ գրուեցաւ : Թէ որ Սէրիֆին ասով չի
գտատանայ 'նէ՛ Լաւրայի տէրութեանց մէջ, որոյ
սահմանը անցաւ, օսմանեան մեծապօր տէրուե-
ցուցուցած գտելը չի կրնար գլանել. այն տեղ
մէկ սակաւաբնակ և օդը գեշ երկիր մը պարտ-
ուելի, և հոն մայնջնաւոր բանտը գրուիլ ալ կայ :

— Դժբեմուտ անուշն գերմանացի զորավաճառ, որ
Լեզիպպոսի վերջին կռիւին Լւբեա և Պէրուժ
առնուած ժամանակը Լապէր փաշա անուշով օս-
մանեան բանակին մէջ ղննուորակին բարձրաստի.

Ճանն հրամանատար էր, և ետքը իւր երկիրը գնաց. խալէփ ալլախան անուն դերմանական օրագրին մասին 29-ին գրածին նայելով, այն օրէն քանի մը օր առաջ Վոսանքթօղէն ելեր և Ննիկի թէոռա յի վրայով Կոստանդնուպօլսի պիտի գայ եղեր, վերստին օսմանեան զինուորութեան մէջ մօտեցրու համար: Կ'ըսուի որ յառկապէս կանչուած է որ լաւճի և իւլէ-նիլէ- (սափէօր) և շէ-շէ (քիռա սիէ) զօրաց խումբ սահմանէ:

— Զուեհիս 1, մայիս 20) րեղեղոյս գաղղեբերէն
Երուսաղէմ լրագրին գրուած նամակէն կ'իմանամք որ՝
Ռուսէլիի բանակին սպարապետ բարձրապատիւ
Լօմեր փաշայն յուեհիս 3ին (մայիս 22) Ստանադը
լէն Պանեուրտքա պիտի երթայ . և կայսերական
զօրքը հոն պիտի գտնէ : Ըյս զօրքը թէ՛ կրթու-
թեան և թէ՛ բազմութեան կազմանէ՝ Պէրլըատ
ճըքի ապստամբութեանը հետեւող Պուլըսնե-
րուն ալ աչքին որդր կոտորելու բաւական է : սրով
հետեւ գիւրին կ'ըլլայ խումբ խումբ զօրք բանա-
կէն զատել և անոց վրայ խրկել : Ընեալուողը
խի Տիպրա ըստած դաւառին բնակչացը կամակա-
րութեամբ զօրք գրելու քիչ մը գ ժուարութիւն
բաշտելով բարձրապատիւ Լօմեր փաշայն բանա-
կին մեծ հրամանատարներէն մեծազօտիւ Պէոմ
փաշայն հոն խրկեց բաւական զօրքով . սրով կայ
սերական հրամանն 'ի գործ գրուեցաւ :

— Կիրիտ, կզգին ասորստամբեցւնէրու աշխատիւն իբե՛ն բանուող Վամպրիդի անուն մարդո՛ւն ալ գատտատանը կը տեսնուի կոր :

— Պօստայի ապստամբութիւնը վերջացած կը-
նայ սեպտեմբր, որովհետեւ ապստամբները ցրտած
են և բոլոր կատարեալ հանդարտութիւնը ձեռք ձը-
գելու համար՝ բարձրապատիւ Լօմեր փաշային հը-
րամանին տակն եղող կոյսերական զօրքը Պանեա-
լուքայի և Ղուաւնիքի վրայ կ'երթան և հոն կը
ժողովնին։ Լօմեր փաշայն մայիսի 18ին տակաւին
Պօստա հասած չէր։

Պոստա գտնուող օսմանեան մեծ աղօր տերուն
Թեան հարատակ քրիստոնէայ ազգելը Սլուֆի երկի-
բը կ'անցնին, որպէս զի նորէն պատերազմ մը բաց-
ուի նէ իրենք Թէ բնիւց և Թէ համբաւայ կողմա-
նէ ապահով մնան, չի կարծուի որ ապստամբնե-
րուն կուսակից են:

Օվստնիքի և Թուղղտի կառավարիչ փառայնե-
րը որ առդասամբներուն հետ միացած էին, կայսե-
րական զորաց գալը իմացած իբէն ալ Պօստայէն չե-
լանքե ելելու միտք չուէին, որովհետեւ հիմա հը-
նազանդուեալէան տակ մտած և բրածներնուն վրայ
զըջացած բլլալիին իմացուենեղուն համար կայսերա-
կան մարգասեր և գլծած կառավարու թիւնէն աւ-
արհովն են որ յանցանորակի կը ներուի: Ահէ վրն ալ,
գանգաւորին մասնաւորապէս Վահր փաշայէն եր-
և անկէց կը վախնային, հիմա անիկայ մեզած ԲԼ-
լալով՝ վախու տեղ չուէին:

— Վ | խոփն գաւառին կցորդ Պէլիզրատճրք րու

ուած գիւղը մէկ տաճիկ հովիւ մը սպաննուեր է : Մտոր վրայ առաջ նոյն գիւղին բնակիչները , ետքը չըջակայ գիւղերուն ալ բնակիչները ոտք ելելով՝ Պալըարիստանի մէկ մասը ապստամբեցուցեր և մեծագոր տէրութեն դէմ զենք սուեր , Պէլիդատ Ճըբի բերդին վրայ վաղեր են տիրելու , բայց այն տեղի հաւաքածոյ (պաշտ պողոսք) զօրքը , որոյ յանձնուած էր բերդին պահպանութիւնը , այլէ կ'դէմ դնելով ասոնք կը փախցունեն . որ կ'երթան սըռֆերէն իրենց գլուխ և զօրապետ կ'ուզեն : Բայց սըռֆերուն մեծապատիւ ազգապետ իշխանը ասոնք վըռընտելէն ետքը սահմանազուխները պահող զօրաց ալ պատուէր կը իրէկէ , չըլլայ որ ապրաւ տամբ պուլլարները սահմանին ներս առնեն : Երով ալ չի բաւականանալով թէ մեծագոր տէրութե բարձրագոյն դրակը , և թէ Վ իտին և Նիշ քաւառներուն կուսակախներուն և կառավարիչներուն գրով կ'իմացընէ և կը խոտանայ որ , այս ապստամբութիւնը զսպելու համար պէտք ըլլայնէ զօրք ալ տայ : Վ իտինի և Նիշի կուսակալ փաշայները պէտք եղած միջոցներուն ձեռք դարկած են այս ապստամբութիւնը զսպելու և խափանելու համար , և ինչպէս որ ըսինք , Սըռֆի զօրքերն ալ պատրաստ են ասոնց հրամանին շուտով հնազանդելու . ասոնցմէ զատ՝ Ուշահ և Տօպրաւճա ալ բազմաթիւ զօրք կան , բարձրապատիւ Վանքի փաշայն ալ այն կողմերը մօտ է . ուստի կը յուսացուի որ յաջորդ թերթով այս ապստամբութեան ալ խափանելը կ'իմացունենմք : Եւ մեծագոր տէրութեան զօրաց մէջ զինուորական կրթութիւն չեղած ասոնքը անգամ ալ պրոտամբները յաջողութիւն չէին գտներ : Հիմա որ զինուորական կրթութեանով էփ աղէկ զարգացած և չըջակոյ ատրութեան պատկանելի եղած էնէ , չեմք գիտեր թէ ինչն յաւայով այս յիմարենքը ոտք կ'ելեն . բայց եթէ ըսենք որ ըսած չարութիւններնուն չափը յեցած և պատիժը առնելու ժամանակին հասած է . անոր համար նախ կը յիմարանա . ետքը կը իջնեն :

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳՂԻԱ : Իգարխայի վերջին յեղափոխութիւնն
ները անցնելէն ետքը Իսմայրաթայի և Նաբօլիի
և Սիշիլիայի և Հռոմայի յեղափոխականները գրե-
թէ ամէն ալ Սարժա եւ, բայց ինկիլիզի կառա-
վարութիւնը ամէնաւ միօրինակ ընդունելութիւն
չընէր : Փախտասականները իրենց գաւաճանուիլը
այս կողմին մէջն ալ կը բանեցընէն : Դիաէնցա և
Նաբօլի և Հռոմ և Իստան անացող իրենց կա-
սակիյներուն հետ շարունակ թղթակցութիւն ը-
նելէն զտո՞ բուն, մարթացիներուն մէջ ալ իրենի
կուսակից շտայոններու հաս ձե՛հն : Կղզւոյ ընդհա-
նուր կուսակալը Պ . Սօլէ Օ՛Ֆէուօլ , աւելի
խառնակիչ ըլլալով անուն փոտարկող փախտական-

ներ և օրէնք սահմանեցին • Հասարակաց գանձէն հաստատուեն թուրք կապեցին • հիւանդը ու տնան կը իրենց պաշտպանութեան տակը առին • Մանկով գեփուածիւնը վերցաւ • հիւանդանոցները և անկեղանոցները բարեկարգեցան, և մեծ ու պրդ-տիկ առ հասարակ բաժանորդ եղան մարդասիրա-կան բարեպաշտութեան • Նաեւ գիտուն և վար-պետ բժիշկներ պորտուցեցին այլ և այլ երկիրնե-րու մէջ, և հիւանդանոցաց և անկեղանոցաց վրայ եղած կերպ կերպ կանոնները և կարգադրու-թիւնե-րը քննեցին իմացան, և ըստ այնմ բարեկարգեցին իրենցը • Նաեւ շատ մարդիկ միայն իրենց ստա-նիւն աղէկին աստիկն պորտուցեն յատկապէս այս բա-նին համար • որոնց առաջինն եղաւ կ'ըսեն Երե-ւելի և մարդասեր Հովարոս • Մ'մարդն է, որ հիւ-ւանդաց օգնութիւն ընելոյ մօտք, և հիւանդա-նոցները բարեկարգելոյ դիտաւորութեամբ ելաւ իր հայրենի երկրէն, գնաց պորտուցաւ Անգղիա, Հոլանտա, Գերմանիա, Գաղղիա, Տանիմաուրո, Շուէտ, Ռուսիա, Սիւիս, Իտալիա, Փորթու-կալ, Սպանիա, և Ասիայի շատ երկիրները • մտաւ աներկիւղ ամէն տեսակ հիւանդանոցներու մէջ • տեսաւ քննեց իմացաւ ամէն մէկ երկրի խղճաւեաց վիճակին, հագուստնին, կերակուրնին, խմելը-նին, ապրելոյ եղանակնին, հիւանդանոցաց կառու-վարութիւննին, եկամուտնին, սրկիստութիւննին, աստիք ամէնը գրի առաւ, պակասութիւնները վեր-նալու ճարտ ցուցուց մի ըստ միով • Այս ճշմար-տապէս մարդասեր անձը, այս արժանապաւն և բա-րերար մարդը այնչափ մտաւ ելաւ մահաբեր հիւ-ւանդութեամբ բռնուողներուն մէջ, որ ետքը ին-

քնն ալ ծանր հիւանդութիւնէ զարնուեցաւ, ին-
քան զհ՛ եղաւ մարդկութեան ծառայելոյ սիրոյն :
Ինքը թէպէտ մեռաւ, բայց ձգած գրուածնե-
րը կեանք տուաւ հիւանդանոցոյ : Այս մարդուն
փորձերէն և մանր ու նիւթաւոր հետազոտութի-
նէրէն լաւ հասկըցան մարդիկ թէ հիւանդ լինաւ
մեղց համար միայն արտաքին խնամք չի բաւեր,
հապա գիտութիւն ալ պէտք է, այսինքն հիւան-
դանոց կամ անկէրանոց աղէկ նոյեղց համար ինչ-
պէս պէտք է ստակ ու ջանք, նոյնպէս ալ պէտք է
բժշկական գիտութիւն և ներքին պիտանի կառա-
ւարութիւն : Հոլարտիէն ետեւ, ուրիշ գիտուն-
ներ ալ էլան պրոպեցան, ոմանք՝ իրենց աստիճա-
նմանք ալ տերութեան ձեռնարկութեամբը : Առ-
տալիկոս չորեքտասաներորդ թագաւորին ատենը
և անոր հրամանովը՝ քանի մը անձէ բարկացեալ
ժողով մը հաստատուեցաւ, որուն անդամներն է-
ին Տապանթան, Պլայեի, Ապուադիէ, Ապիլան,
Բուլլոն, Կոլլոն, և թընան : Այս գիտուն և ե-
րեւելի անձնիքը մէկ անգ ժողովրժած, խորհրդով
և քննութեամբ մէկ գրուած մը ըրին հիւանդա-
նոցի վրայ առ հասարակ, գրուած արդարեւ շատ
բարակ և շատ աղուոր : Անգը, որ ասոնց բաղժ
արգիւն երկասիրութիւնը կիսակատար մնաց* : Ինչ
և ինչ, ասոնց գեղեցիկ և օգտակար կանոնաց հա-
մեմտա հինգ հիւանդանոց շինուեցան երկու տար-
ուան մէջ : Ասոնցմէ ետեւ էլաւ Նէքեր, որ իրմէ
առաջ հեղինակներուն հետաքրտութիւններէն յոյս

* Յայտարարութիւն ՚ի վերայ հիւանդանոցաց Փարիզու ։ Մէկ հատոր ։ 1788 ։

առանելով, ընդարձակ գլխք մը գրեց հիւանդանոցաց վրայ : Հետ զհետեւ ուրիշ ազգէ ալ շատ մարդիկ սիրտան պտըտիլ-ե գրել-արտխի են ՍիւրբԹան Լաշին , Սաքֆաւան , Սամուէլ Քըրիւմի , Ժոն Սասն Վուտ , Վիլիքեւման , բժիշկ Ֆուլիտլանտէր : Կան եւ այլք բազումք գրեթէ աւան ազգաց մէջ :

Լսուիք որչափ գրեղին, այնչափ ալ նորանոր բարեկարգութիւններ մտցունել աշխատեցան: Լսուիք գեղեցիկ աղգասիրական և բազմամեայ աշխատասիրութեամբն է, որ հիւանդանոցները հետ զհետեւ բարեկարգեցան, անանկ որ մարդ կը զարմանայ իմա, Եւրոպայի հիւանդանոցներուն գրեթէ ամէնը ահա այս վիճակի մէջ են առ այժմ:

Եղան մարդիկ, որ գէշ լինն հիւանդանոցներուն, և ամէն տեղ գոցել տալու համար շատ բան գրեցին, շատ աշխատեցան: Իրենք կարծիք մը ունէին թէ հիւանդանոց կամ անկէլանոց հաստատուել ուրիշ բան չէ, թէ ոչ քաջալերել մուրացկանութիւնը ծուլութիւնը և անհոգութիւնը. ուստի կը սրտառ իրէին, թէ հիւանդը և տնանկը մարդասիրաբար խնամելոյ տեղը՝ խստութեամբ նայելու է դանտը, որպէս զի հիւանդանոց մտնալու սէր ունեցող չի գտնուի և հասարակոց փայ բեռը լրջալիք մարդ չլլայ: Լսանկ անդ թուութեան օրէնքը բարդողորմեալն առաջինն եղաւ Սիւ Միլիւրիւնէ: Ինքը կ'ուզէր որ մուրացկանութիւնը և ծուլութիւնը զզուելէ բնել տայ ամէնուն և վերջնէ: Իսկայ այս երկու գէշ բանները վերջնեմը սեւելլ, մարդասիրութեանն ալ դաշէր պիտի բիջ մնաց: Իղէկ եղաւ, որ իր դաղափաթին հետեւող

ները չուզեց զոհն առնել, երկուները ետ խրկեց ասոր համար քանի մը ֆռանսընքի և խնկիրըն օրա գիրներ կուսակալին վրայօք գէշ խօսելու առիթ բերնորոշու սկսան։ Կուսակալը ասանկ խօսքերուն ամենուն մէկէն պատասխան տուած ըլլալու համար խնկիրըն տերութեան ներքին գործոց պաշտօնեայ լուստ կրէր նախարարին հետ ի պաշտօնէն ըրած թղթակցութիւնն տպագրութիւն հրատարակեց։

ԱՄՍԻՐԻԱ։ Կուսակալութիւնը հրաման ըրաւ որ մաճառներուն ազգապետ Պ. Քօշուզին ընտա նիքը թէ որ կ'ուզեն նէ կարող ըլլան Քիւթաճիա Պ. Քօշուզին քովն երթալ։ Կիւնք և սրկիքը հա ճեցան երթալու։ Հաստ մարդիկ որ Պ. Քօշուզին կուսակից էին, ասիկայ խմայան նէ Պ. Քօշուզին կիսոյն և տղոցը երթալը բարով ըսելու եկան ա մենքն ալ ընծաներով և ընծաները այնքան շատ եղան որ Պ. Քօշուզին կիսոյն հարկ եղաւ ծանու ջանել որ ալ անկէջ ետքը ընծայ ընդունելու չէ որովհետեւ դէնքու տեղ ալ չէր մնայած։

Օրապետ Հայնալ Սեպուհը Պ. Քօշուզին երկու տղայքը քովն կանչեց և անոնց բան մը խօ սեցաւ Նեմիլի լեզուով։ Սեմ տղան, որուն ա նունն է Վաթօ, մաճառի լեզուով պատասխան տուաւ։ Օրապետը մաճառի լեզու չէր հասկը նար, տղան ֆռանսընքի լեզուով խօսեցաւ։ Երբ տեսաւ որ Հայնալ Սեպուհը այս լեզուն ալ չի հասկընար կոր, Նեմիլի լեզուով միայն այսքան ը սաւ, մէկ զօրապետի մը պէտք է որ ֆռանսընքի լեզուն գիտնայ, ասկէջ աւելի խօսք Նեմիլի լեզ ուով խօսիլ չուզեց։ Սկէջ կը հասկընուի մէկ մը, որ ֆռանսընքի լեզուն Լեւոնայի տէրութեանց մէջ ընդհանուր լեզու մը եղածի պէս է։ Երկրորդ թէ Սաճառ աղբը որքան հակառակութիւն ունին ասորիացեաց հետ, որ անոնց լեզուն անգամ թե պէտ գիտնան ալ նէ խօսիլ չեն ուզեր։ Բայց աս կէջ ալ ընդհանուր հետեւութիւն հանել չեմք ու զեր, որպէս թէ մէկ մարդ մը մէկ աղբի մը լեզու գիտէ և չի խօսիր նէ այն աղբը չի սիրեր։ Թէ որ անոնք հետեւութիւն մը օրինաւոր ըլլար նէ հարկ կ'ըսէր լեզու թէ բազմաթիւ հայազգի մարդիկ որ հայերէն գիտեն ու չեն խօսիր՝ աղբերին չեն սի րեր։ Հայերէն խօսիլը ազգասիրութեան և չի խօ սիլը ազգասեպութեան նշան չեմք բռնել։ Ուրիշ աւելի հաստատուն նշաններու կը նայինք։

ԳԵՐՄԱՆԱ։ Բոմբեմարտ օդակազմ օրադէն Դուանքօնի օրադէրը հետեւեալ հատուածը կ'առնէ։ «Իրտած են, և զարմանալու արժանի բան մըն է, որ Լեւոնայի այլ և այլ տեղեր երաժ ապտառութիւններուն գլուխ եղաները, որ ին կիլթէռուս կը կենային, շատ իրենց բնակութիւ նը ձգէր Լեւոնայի ցամաքը անցեր են։ Իտալացի

և ֆռանսընք փախտապանները դէպ ի Օսկոյցէրի կ'երթան։ Նեմիլիտանի և արեւելեան Լեւոնայի (Սաճառիտանի և Լեւոնայի) փախտապաննե րը Վեճիքա կ'անցնին։ Եւ զիստեղծութիւն Լեւոնայի քաղաքը կ'երթան։ Յեղափոխականներուն մի և նոյն ժամանակի մէջ ասանկ Լեւոնայի այլ և այլ կողմեր ցրուիլը շատ աղէկ նշան չէ։ Տեսելով թռչուններ կան, որոց ծովէն ցամաքը անցնիլը փո թորիկ երկրու նշան է, ասանց ալ խնկիրըն ասանկ նշան բռնողը չի խաբուիր։

Դուանքօնի օրադէրը կ'ըսէ։ «Հաստ նը շաններ կան որ կը ցուցնեն թէ Վարշաւի խօ տակցութիւնները գլխաւորապէս Դուանայի վրա յօք պիտի դառնան։ Եւս բանիս համար օգտաւոր րան օդակազմ օրադէրն մէջ ասանկ կը կարգադու ր։

Դուանայի վրայօք միայն Դուանայի ազատել չէ բանը, այլ և բարոյականը, կրօնը, սոցալաւա քը՝ ընտանիքը, քաղաքական կրթութիւնը, մէկ խօսքով ըսելով, ինչ որ ընկերութեան նախնական և արեւելեան բարիքներ կան նէ։ Վերջ է որ միա քերք փոխուի, տաքանի և յեղափոխականի գէմ կենցաղակիրթ կրօնական յառաջադիմութեան հո գիով լեցուին, որպէս զի սկսեալով գործը յաջո ղութեամբ առաջ երթայ։ Ինչ որ ըլլայ նէ՝ երբը զորք Լեւոնայի վրայ փրկարար հետեւութիւններ ունենայ։ Թէ որ բանին վերջը խաղաղութեամբ ըլլայ նէ՝ բոլոր աշխարհք այս բնական կերպով ե դած դիմադրութեանը, և ասոր հետ կցորդ ե դած ուսման եղանակին օգուտը կը տեսնէ։ Թէ որ ասոր հակառակ՝ մէկ քաղաքական կուս մը ծագե լու ըլլայ նէ՝ կամ օսիւթաշէրտ կողմը առժամու նախեայ մէկ յաղթութիւն մըն ալ ձեռք ձգելու ըլլայ նէ՝ այն ասանկ առանց երկբայութեան, Դու անայի ազատելու հոգը միայն Դուանայի չի մը նար, բոլոր Լեւոնայի կ'անցնի։

Եւս խօսքէս կ'երեւի որ ինչպէս որ Նաբոլէոն Պոնաթարդէին ժամանակը Լեւոնայի հիւսիսակող ման թագաւորները միաբանեցան և Կորդէոնը ձգեցին ետքը ֆռանսընքի կառավարութիւնը ուրիշ կերպի փոխեցին։ Հիմա ալ օսիւթաշէրտ յաղթող քանուին նէ՝ վերջը ասոր պէս բան մը պիտի ըլլայ։

Օրադէրը երկու երեւելի մարդու մեռ նիլ կը պատմեն։ Սէկն է աւստրիացի տղար ան ուսման զօրապետը, որ Բատուա քաղաքը մեռաւ մայիսի 24ին, կուրծքի ջրգորութեան։ Եւսիկայ ան ցած տարի իդալիացիներուն և Սառաւիայի դէմ եղած պատերազմներուն մէջ Սառաւիայի մահու լին գործակից ըլլալով՝ իրեն քաղութիւններով մեծ անուն ստացաւ։ Երկրորդն է Ռաճիլիլ իշխանը, այս ալ նմանապէս մայիսի 24ին մեռաւ։ Վարշա քաղաքը, ուր որ գայած էր թագաւորաց ժողով քին գտնուելու համար։ Եւս ալ ժամանակիս ե րեւելի կենցաղագէտներէն, և շատ խնայի մարդ մըն էր։

Երրորդ ամէն հիւանդ եմ ըսողը պահելու է, թէ անաշուտապէս քննելով միայն սոսոյց հիւանդը իր նամուր է։ Եւս ինդիւններն ալ հակառակորդաց և ջատագովից ձեռքն ինկան, և շատ ստեն քննը վեցան, բայց վերջապէս վճռուեցաւ այսպէս։ Եւս անջին համար ըսին, եթէ հիւանդ մը հայր կամ մայր կամ քոյր կամ եղբայր կամ զաւակ կամ մօտ աղբախան ունենայ, աղէկ կ'ըլլայ որ անոնց քով մնայ և անոնց քով նայիլ հասարակաց ձեռքն տուութեամբ ըստ արժանեցի։ Ինչու որ հոն աւելի հանգիստ կ'ընէ, աւելի սիրով խնամք կը դու նայ, աւելի կը մխիթարուի, և այն։ Իսկ եթէ հիւ անդը անաէր է, և մինակ մնալով եւս առաւել կընայ ծանրանալ, կամ եթէ իր ընտանեկց քով ալ մնայած ատենն աղէկ չի կրնայ պիտի նայիլ, այն պիտի մէկ բարեկարգ հիւանդանոցի մը մէջ մնա լու է, ո՞ր զի վարպետ բժիշկի ձեռքով լուրնանայ։ Երկրորդին համար ալ ըսին, թէ հիւանդանոցը մի այն հիւանդաց յատկացեալ տուն է, և այս պատ ճառաւ որ և իյն հիւանդ, որ երկրէն, որ աղ քէն և որ կրօնքէն ըլլայ, հիւանդանոցի մէջ կե նալու իրաւունք ունի։ Եւ թէ որ հիւանդանոց մը անխորաքար հիւանդ պահէ, իր պարտքը ար դարութեամբ և ըստ օրինի վճարած կ'ըլլայ։ Իսկ երրորդին համար ալ ըսին, հիւանդ եմ ըսողին յօգ նութիւն հասնելը՝ թէպէտ մարդուն առաջին և գլխաւոր պարտաւորութիւններուն մէկն է. բայց հիւանդանոցի տիրոջ և վերակացուաց նոյնպէս առաջին և գլխաւոր պարտաւորութիւն կայ լաւ քննել, և անաշուտապէս հարցում փորձ ընել, թէ եկողը ու իյն արդեօք իրաւ հիւանդ է, թէ աշ

ԲԲՈՒՄԱ։ Եւս կարծիքը որ անոնց Լեւոնայի օրադէր մը մէջ պատահելու մենք մեզնէ ըրինք, թէ Երուսաղիմ թագաւորը զարնող մարդը ֆաղսի ըլլալով անգամներուն հետ հանդիպեցաւ թիւն պիտի ունենայ, Լեւոնայի օրադէրներն ալ կը հաս տանեն։ Դուանքօնի օրադէրը Վրոպայի որ ը րադէր ըսուած օրադէրն սա հատուածը կ'առնէ։ «Հայրէ քաղաքէն (Երուսաղիմ Վարսիա) մեզի կը գրեն երբ որ թագաւորին զարնու իր իմացուե ցաւ, և դորնորին անունը տակաւին ճանչցուած չէր, Կախտեպուրիէն հոն պարտեցաւ համար նոր եկած մէկը սա նշանաւոր խօսքը ըսաւ. «այդ բանը ընողը Սեֆեդիէն է, ուրիշ մարդ չի կրնար ըլլալ։ Եւս այս խօսքը Երուսաղիմ ներքին գործոց պաշ տօնեայ նախարարին պաշտօնական կերպով ծանու ցին։ Սեֆեդիէն շատ ընկերներն ալ վիսայեցին որ այս մարդը ամիսներով յաւանց խմուրքի կ'անցը նէր, բայց քիչ մը խմելու պէս ալ խենթութեան նշան կ'երեւէր վրան։ Եւս բանը ընելու առտուն բան կերած չէր։ Սեֆի զինադորի մը գնաց ասորը ճանաչել պարտել տալու համար, որ չափէն աւելի զեցուց չէր։ Օրադէրը ժամանակ չունենալով՝ ասոր յատկացեալ գործիքը անոր տուաւ որ ինքն իր ձեռքը պարպէ։ Տուել կոխեցին նէ դըր նւած քան չի գտնու։ Բայց մէկ ուրիշ լեցուն ա որոշմանակ մը, և մէկ քան մըն ալ գտան, (ինչ ըլ րալ օրադէրը չըսեր), որ գատաւանի մէջ ապա ցայցի տեղ կը ծառայէ, որովհետեւ երբէն բան գտնելու եղած աշխատանքը անօգուտ չեղաւ։

ԹՕՍԲԱՆԱ։ Սեմ դուքը մայիսի վերջի օրերը իւր բոլոր ընտանեօքը Վիեննա գնաց և Շէօնդ րունի կայսերական պալատը յատկապէս իրեն հա մար պատրաստուած բնակարանը իջաւ։ Թօսթա նայի կառավարութեան գործերուն իրեն հոն գրաւ նուիլը արդէլք մը շնորհաւ համար՝ երկէն յաւ աւջ պաշտօնեայները ամէն կերպով իրեն փոխա նորդ ըրաւ. որ ինչ բան որ ըլլայ նէ՝ իրեն գառ նալուն չի ձգեն խորհրդով այն բանը ըմբիւնեն։

Սեմ դուքը տակաւին իւր երկիրէն դուրս չե լաւ՝ Վիեննայի կայսերական դիւանին հետ մէկ մանաւոր դաշինք մը հաստատեցին, անանկ որ, այն 10,000 հոգի աւստրիացի զօրք որ Թօսթանա յի մէջ կը կենան, ժամանակ մըն ալ հոն դիւանն մինչև որ աղէկ մը հասկըցուի որ նոյն մեծ դքսու Թեան երկիրները կառարեալ հանդարտած են։ Թէ որ պէտք ըլլայ նէ՝ համարներն 6,000 հոգիի կըրնայ ինջնալ. բայց Թօսթանայէն բոլորովն դուրս ելլելին երկու կառավարութեանց միաբան հա ճութեամբ պիտի ըլլայ։

ՀՈՌՄ։ Խնկիրըն Դոյն օրադէրը Հոմէն իրեն խրկած նամակէ մը հետեւեալ պատմութիւնը կը գրէ։ Պ. Լեքօլէ անուն մէկը, (որուն անունը

Պ. Փօլմիլիս մեծ վարձ, աւելի իր խնամողից գրուածն հա մար, և Պ. Օռալը՝ աւելի մէկ ոսկի միտալ։ Ասոնց երկուքին գրուածներն ալ տպուեցան Վիլնայ, 1821։

կը ցրցընէ թէ իտալացի (է) : պատկանէ կառավարութեան ալ հաճութիւնը ըլլալով ինկիլիզէ հիւրասիրտ Պ. Փոխպօռնի քանի որ հոն չէնէ անոր փոխանորդութիւնը կ'ընէ . և ինքը բնիկ ինկիլիզէ իւրպատասարանին գիւանադպիր (քանչէրէն) է : Սոյն 17 ին քիշերը կէս գիշերէն երկու մամառաջ ոտիկանութեան գործակալները յանկարծ աւտոր տունը կը կոխեն , և յիշեալ գործակալին և ընտանեացը հետ շատ տմարդութեամբ կը վարուին : Այն թուղթերը և գիրքերը մէկիկ մէկիկ կը բռնեն , և անանկ բան մը չեն կրնար գտնել որ տունը կոխելին արգարացընէ : Պ. Վարդէին և զոյճ ալ և այլ հարցմունքներէն այսքան մը հասկըցուեցաւ որ անանկ կարծիք եղած է որ քովը շատ մը ատուածաշունչ և աւետարան կայ , ձեռաց տակէ հասարակութեան բաժնեւոր համար նորադանդներուն տպածներէն : Բայց միայն մէկ աստուածաշունչ մը գտան , Հոմայ եկեղեցւոյն հաճութեամբը տպուած , որ Պ. Վարդէն որ հոս մեական է , իրեն և իր ընտանեացը պիտոյցը համար առած է եղեր :

Այն օրը ոտիկանութեան մարդիկ Պ. Վարդէին տունն ալ կոխեցին , որ ինկիլիզներուն եկամուտները ժողովրդու վրայ է . և ասոր տունը Հըռոմ գանուող ինկիլիզներուն պէտքին համար ինկիլիզ գրքերու գրատուն մը կայ եղեր . հոն գտած գիրքերը ամէնքն ալ վերցնեցին . և ինչ ասանցմէ զատ , Սեր Տրումբա ձէյ անուն ինկիլիզ աղնուա կանին հոն գտնուած գիրքերն ու թղթերն ալ առեր են :

Բանինօյի իշխանին պալատն ալ կոխեցին , որ ինչպէս որ յայտնի է , Հոմայու վերջին ապստամբութեան գլուխներէն մէկն էր . և հոն գտած թուղթերին ալ վերուցեր են : Չեօքքի և Սալ վեկի կոմսերուն ընտանիքը արքայութեան է : Սոյն վերջին տեղեկութիւնները կը ցրցընեն որ ինկիլիզ գործակալներուն համար ալ ձեռաց տակէ նոյն ապստամբութեանը ու ժողովուրդը կարծիք եղած է , անոր համար տուններին կոխած են :

ՁՈՅԻՑՅԵՐԻ • Տարւոյս սկիզբէն սկսելով քանի մը տերութիւն ուղեցին Օւլիցցերի կառավարութեան որ յեղափոխականները սահմաններուն դուրս վրձնուին : Օւլիցցերի կառավարութիւնը նոյն հետեւի պատասխան տալով ուղեւորէն աւելի ընել խոտացաւ . ամէն մէկ տերութեանց գործակալներն ալ աճապարեցին . յատուկ սուր հանգանակներ խրկեցին ամէն մէկը իրենց տերութեանցը , իմացընելու համար թէ Հելլետեան դաշնակցութիւնը ինկիլիզին կատարեալպէս ընդունեց և ի գործ դնելու վրայ է : Պիտո առաջ Վաճճիսին ճամբուիլը գրեցին . անկէջ ետքը ետեւէ ետեւ լուրեր կը գրէին թէ Վաճճ և Հայնցէն և ուրիշներն ալ ճամբուեցան : Ինչ և իցէ , գետակները շատ ուրախ էին որ փախստականներուն այս մեծ խնդիրը ասանկ դիւրութեամբ վերջացաւ : Բայց ասանց այս ուրախութիւնը երկար չընդունաւ . Զիմա Օւլիցցերի նոյն իսկ ազատական լրագիրները կը պատմեն որ գետականները կառավարութեան խօսքին հաւատարմով խաբուեր են . և Վաճճիսի Օւլիցցերէն ամենեւին դուրս ելած չունի : Վաճճիսին առաջ ալ քանի մը անգամ այս ճամբան բռնած է Օւլիցցերի մէջ ունեցած իրեն մտերիմ բարեկամներուն օգնութիւն , և յատկապէս՝ 1836 թուին : Այն ատենուան ըրածին պէս բան մըն ալ հիմա կը պատրաստէ . թէ Փրուանայի թէ իտալացի և թէ Գերմանացի մէջ խռովութիւն և շփոթ հանելու : Կըսուի որ այս յիշեալ տեղերը գտնուող սօսիալիստներուն ամենուն հետ թղթակցութիւն ունի . և անցածները Ղինէվա սօսիալիստներու ժողովը եղաւ նէ , որուն վրայ լրագրոյս ապրիլ 3 և մայիս 15 թիւերուն մէջ պատմեցին , այս ալ Ղինէվա էր : Սառաիսի տերութեան խորհրդականաց մէջ ալ խորհրդակցող ունենալը իմացուած է :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ • Կայսրը Էհաստան Վարչաւ քաղաքը գալու ըլլալուն համար քաղաքին մէջ երեւելի շինուածոց պէտք եղած նորոգութիւնները ըրին ղեկավարեցին , և կայսր բնակարան որդուած Էրեկնիքի աղնուական ցեղին պալատը շատ փառաւոր զարդարեցին : Կայսրը հոն եկած ատենը Գերմանացի երեւելի երկիրներուն թագաւորները և իշխանները պիտի ժողովին : Այս ժողովուրդն նպատակը ինչ ըլլալուն վրայ շատ տեսակ գուշակութիւն կ'ընեն . ստոյգը այն կերեւի որ

արեւմտեան Եւրոպայի ազատանքներուն երեսէն գալու գէշութիւններուն առաջը առնելու համար պիտի խորհին : Սահմանադրական Վարդիլը և Փրուանայի հիմնական վիճակը ասանց խորհելու շատ նիւթ կ'ուսայ : Շատ զօրք կը ժողովուն . բայց սահմանադրականները գալու խօսք չի կայ . Էրեւանիս և Օմուկնիքի կողմերն են :

Սոր լուր ալ առնուած է , որ Բրուսիայի թագաւորին եղբայրը , և թագաւորազուն Ֆրէտէրիք Բաւար իշխանը , որ Վարչաւ էին , յիշխարիս (մայիս 20) Պետրբուրգ պիտի երթան , կայսրուհին տեսնելու : Բրուսիայի իշխանը հոն ութ օր պիտի կենայ , և անկէջ պիտի դառնայ Քուրլենդ գալ : Ֆրէտէրիք Բաւար իշխանը մինչև կայսրի վերադարձը հոն պիտի մնայ :

Ռուսաց կառավարութեան կողմէն Վիեննա և Պետրին կեցող գետակները , Պ. Վիտէմ և Պ. Վէյէն Տոնֆ , երկուքը մէկէն Վարչաւ գացին : Երանց երթալուն համար անանկ կ'ըսուի որ , կայսրը Բրուսիայի թագաւորին զարնուիլը լրացած ըլլալով՝ տու պիտի Վարչաւ գալը եւ ձգեցրէ . որովհետեւ Բրուսիայի թագաւորին ալ հոն գտնուիլը հարկ էր , և պիտի չիկրնայ գտնուիլ :

ՍԱՌՏԵՆԻԱ • Լնցածները պատմեցին որ կառավարութիւնը Պ. Սեքարաիին առաջարկելով եկեղեցական արտօնութեանց վրայօք օրէնք հաստատեց : Տ. Փրուանայի Գուրիսու արքեպիսկոպոսը իր վիճակին կարգաւորներուն շնորհակալան մը գրեց . որուն մէջ ասանց խրատ կուտայ թէ այս օրէնքներուն պահանջութեանը կամ չի պահելուն վրայօք ինչ ճամբայ պիտի բռնեն : Կառավարութիւնը դէմ գալով այս շնորհակալանը՝ հրատարակումը արգիլեց . և Տ. Փրուանայի դատաստանի կանչեց . վրան տպագրութեան օրինաց դէմ յանցանք գնելով , որպէս թէ կառավարութեան նպատակին դէմ գրուած մը տպագրութեամբ հրատարակեց : Երբեպիսկոպոսը ժամանակ ուղեց սը Հոմա գրէ . և անկէջ հրաման ուղե աշխարհական դատարի դէմ ելելու . որովհետեւ կարգաւորաց և մանաւանդ եպիսկոպոսաց դատաստանը կամ եկեղեցականաց ժողովքով պիտի տեսնուի , կամ Պապը ինք պիտի տեսնէ : Կառավարութիւնը ասիկայ մը տիկ չըրաւ , նորէն դատաստանի կանչեց . արքեպիսկոպոսը դատաստանի երթալու հրաժարեալուն համար Գուրիսու բերդը բանտարկեցին . և իրեն բացակայութեանը հարկ եղաւ դատաստանը տեսնել : Այս դատաստանիս մէջ փաստաբանին մէկը ըսաւ . արքեպիսկոպոսին վրայ տպագրութեան օրինաց դէմ յանցանք չի կրնար գրուիլ . որովհետեւ պարզ մարդ մը չէ . իշխանութեան տէր է . և իշխանութեան տէր մարդ մը իրեն իշխանութեանը գործերուն վերաբերեալ ճշուղթ հրատարակելով յանցաւոր չըլլար : Այս պատճառը մտիկ չըլլաւ . Գառաւոր ընտրուած անձանց մէկը՝ ես կարգաւոր դատելու իշխանութիւն չունիմ ըսելով հըրաժարեցաւ : Այս միջոցիս կառավարութեան ժողովքին մէջ Պ. Սեքարաի ըսած էր որ՝ նոր դըռուած օրէնքին կարգաւորները ամէնքն ալ գոհ են . արքեպիսկոպոսը բանտէն բողբոջ գիր մը հանելով այս խօսքը սուտ է ըսաւ . Սառաիսիայի թագաւորութեան երկրէն ալ շատ եպիսկոպոսներ Տ. Փրուանային քաջաբերութեան գիր կը գրէին . և բռնած ճամբան կը գտնէին . մենք ալ քեզի հետ եմք ըսելով : Գառաւորները եղաւ . և արքեպիսկոպոսը յանցաւոր դատուելով ամիս մը բանտարկուեց և 500 Փռանք տուգանքի դատապարտեցաւ :

Սառաիսի կղզւոյն Սառաիսի քաղաքին եպիսկոպոսն ալ Տ. Վարդէին , Պ. Սեքարաիին օրէնքին վրայ շնորհակալան մը հանեց . ուստի այն ալ բանտը գրին :

Կառավարութեան պատգամաւորներէն մէկը , Պ. Պրոֆֆերիօ , խորհրդարանին առաջարկեց որ արտաքին գործոց տեսչութեան պաշտօնը վերնայ , և օտար տերութեանց դեսպան չի խրկուի . որովհետեւ օգուտ մը չունի և շատ ծախքի դուռ կը բանայ ըսաւ : Այս պատշաճ տեսած կըլլայ որ իր տերութեան մէջ եղածները օտարները իմանան իրենց դեսպաններուն ձեռք , ինք օտար տերութեանց մէջ եղած բաները իրեն իմացընելու հաւատարիմ մէկը չունենայ : Պատգամաւոր ըլլալու արժանի խելք :

ԳԱՆՔԱՆ ԻՈՒՐԼԻՐ

Այն գող ինչ , և ճարարութիւնը : Յունկար ամիսէն ի վեր Տրւամօղ անուն կին մը Բօնգօաղ քաղաքի բանտը գրուած էր , շատ անգամ գողութիւն ըրած ըլլալուն համար . և սովորաբար Փարիզ քաղաքի մօտ եկեղեցիներէն էր ըրած գողութիւնը : Սարաի մէջ օր մը ծանրեղէկ հիւանդութեան մէջ ինկած երեւցաւ ասիկայ . և բանտապան այն աստիճան տկարութիւն մը տեսաւ վրան , որ պատշաճ չի սեպեց բանտին մէջ պահել . Բօնգօաղի հիւանդանոցը խրկեց որ պէտք եղած դարմանը հոն ըլլուի : Այն տեղին ալ բանտէ եկած հիւանդներու համար յատկացած սրահ մը կար չէնքին երկրորդ դասիկանը (խաթը) , որ ամուր դուռ ունէր և սովորաբար գող կը մնար . և լցան ալ մէկ հատիկ պատուհանէ մը կ'առնէր . այն ալ երկաթի հաստ և ամուր վանդակով ամրացած էր . կինը հոն գրուեցաւ :

Բանի մը օր ետքը հիւանդապահ կինը հիւանդը տեսնելու կ'երթայ , բայց մարդ չի գտնէր հոն . անկողինը պարսպ կը գտնէ . որ չէ թէ միայն հիւանդը չի կար անկողինոյ մէջ , այլ և բարձերուն և վերմակին (եօղանին) երեսներն ու ասպաւններն ալ , անկողինին փողոցն ալ չի կար : Այս դիտ այն դին փնտռելով հասկըցուեցաւ որ կնոջը ձեռքը մէկ հին դանակ մը և մկրտի բերան մը ինկեր է . ասոնք իրարու հետ անանկ յարմարեցընէ որ՝ սըղջը (տէստերէն) պէս բան մըն է ըսեր . ինչպէս որ անկողին տակէն գտնուեցաւ : Այս պատճառով հանին երկաթ վանդակին մէկ երկու մասը կտրեց հաներ է : Անկողինին փողոցով , վերմակով , բարձերով , իրար կապելով սանդուղքի պէս բան մըն ալ շինեց պատուհանը կտրեց , անկէջ վար ինչէր , սանդուղքն ալ հոն անանկ կտրեց ձգեց գալեր է : Պատուհանին առջեւի պատին տակէն անկողնու պէս () աղ գետը կ'անցնի . որուն պատին առջեւի խորութիւնը մարդուն մինչեւ մէջքէն վեր կը հասնի . այս հիւանդ կեղծաւ կնոջը հարկ եղած է էփ աղէկ երկար ճամբայ ընել ջուրին մէջէն , մինչեւ քաղաքին փողոցներուն մէկը հասնելու . որովհետեւ բանտին առջեւէն մինչեւ քաղաքը էփ աղէկ հեռու ալ է : Այս փախչելուն ըսելու շուտ մը տըռուեցաւ գինուորական մեծերուն . շուտ մը մարդ հանեցին փնտրուելու . բայց գտնելը անհնար եղաւ :

Ճարարութեան կողմ : Ինկիլիզ մը հաշուով հաստատեցին որ պատերազմի կամ բերդի մը պաշարման մէջ թշնամայն կրակին առջեւէն ին փախչող գինուորներուն կեանքը այնքան ծանր վտանգի մէջ չէ , որքան վտանգի մէջ է Ինկիլիզէնայի քանի մը քաղաքներուն բնակիչներուն կեանքը : Եւ ըսածը այնպէ կը հաստատուի : Անկիլիզ քաղաքին պաշարման ատենը 68 զինուորէն մէկը մեռաւ . Պատմագր քաղաքին պաշարմանը 54 էն մէկը . և Վատերլուի պատերազմին 30 էն մէկը : Այս կուրսէն ըստ ատենը խիստ շատ մարդ մեռած կը վկայէ պատմութիւնը , բայց ողջերուն ու մեռածներուն ճիշտ համեմատութիւնը այս է :

Ինկիլիզէնայի մէջ գործարան ունեցող քաղաքներուն բնակչացը համեմատութեամբ մեռնողներուն համարներն է այս : Ի իվրբուրի բանտարկներուն 19 էն մէկը , Սէնթիլի ջուհակներուն 17 էն մէկը , և Շէֆֆիլտի դանակ շինողներուն 14 էն մէկը կը մեռնին : Այս հաշիւը վերջիվերջաւ ինկիլիզին գտածն է . բայց բան մըն ալ կայ որ աւտոր միտքը չէ եկեր : Օրինուորներուն համար պատերազմի ժամանակ և անկէջ յառաջ եկած վտանգները քիչ կը պատահին : Ի իվրբուրի և Սէնթիլի գրեթէ և Շէֆֆիլտէ արուեստագործները միշտ այն արուեստին և այն քաղաքին մէջ ըլլալով միշտ ալ վտանգի մէջ են . և ասիկայ աւելի կը ծանրացնէ վերջիվերջաւ համեմատութեան հաշիւը :

ՀԲՏԵՐԸԿԻՉ

ԼԲԱԳՐԻՍ

Պրոֆֆերի (Յոգաննիս)

Չամուռմանը :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ԻՏՊԱՐԱՆԻ ԵՈՎԱՆԵՆՈՒ ՄԻԻԿԵՆՏԵՍԵՆ
Ի ՎԵՐԻԻ ԵՆՆ